

Katsaus suomalaisten panssarisotilaiden pukuihin ja tunnuksiin

Osa 4/4 Tunnukset vuodesta 1945 nykyaikaan

Seppo Simola

Käsittelen artikkelisarjassani panssarisotilaiden pukuja sekä niissä kannettuja panssarijoukkoihin liittyviä virallisia merkkejä ja tunnuksia. Pyrin vastaamaan kysymykseen, miten suomalaisen panssarisotilaan on erottanut muiden suomalaisten sotilaiden joukosta. Teksti perustuu Sotilasperinteen Seura ry:n vuosikirjassa IV Tahtoa ja terästä julkaistuun artikkeliini.

Koulutushaaramerkit m/49

Varusmiesten koulutushaaramerkit otettiin käyttöön itsenäisyyspäivänä 1949. Merkkejä ei tuolloin automaattisesti jaettu kaikille merkkien käyttöön oikeutetuille varusmiehille vaan ne piti halutessa ostaa. Aluksi merkin kantamiseen olivat oikeutettuja upseerikolleet, aliupseerioppilaat puolikurssin jälkeen sekä 75% A-palveluskelpoisuusluokan varusmiehistä, kun puolet varusmiespalveluksesta oli suoritettu. Merkin kantamiseen oikeutettujen piiriä laajennettiin vuosina 1950 ja 1952, jolloin myös B-miehet saivat koulutushaaramerkin käyttöoikeuden.

Vuodesta 1962 alkaen merkit on annettu niihin oikeutetuille ”talon puolesta” viimeistään palveluksen puolivälissä. RAUK:n oppilaille merkit annettiin jo puolikurssin kohdalla.

Monet merkkien kuvasymboleista ovat edelleen käytössä, vaikka paljon merkkejä on poistunut. Poistuminen on käynyt kahta tietä: vuonna 1962 tehtiin raju karsinta, ja jotkut symbolit ovat aikojen saatossa käyneet tarpeettomiksi. Erimerkiksi ajomiehen, kengityssepän tai ratsurin merkille ei ole enää käyttöä, kun puolustusvoimissa ei ole hevosiakaan. Toisaalta uusiakin merkkejä on tullut. Tuoreimpia ovat kaupunkijääkärien ja ELSO-miehen koulutushaaramerkit.

Aselajivärit aluksi käytössä

Merkeissä käytettiin aluksi kunkin joukon omia aselajivärejä. Mootoriajoneuvonkuljettajan merkin kuva-aihe (siivetty ohjauspyörä) oli kaikilla kuljettajilla sama, mutta esimerkiksi kenttätykistön automiehen merkki oli punainen mustin reunoin ja panssarijouk-

Panssarivaunun johtajan koulutushaaramerkin nyrkki oli keltainen vuoteen 1962 asti. Sen jälkeen jotkut varusmiehet jatkoivat omavaltaisesti perinnettä ja värittivät nyrkin itse kuten kuvan merkissä.

kojen automiehen merkki oli musta harmain reunuksin.

Aselajivärit poistuivat merkeistä vuoden 1962 karsinnassa ja siitä alkaen merkin väri on vastannut toimialan tai aselajin perusväriä. Niinpä esimerkiksi huoltoalan merkit ovat sinipohjaisia (kuten asentaja tai talousmies) riippumatta merkin kantajan palvelupaikasta, ja viestiaselajiin liittyvät merkit ovat violettipohjaisia.

Vuoden 1930 Valtakunnan Puolustusvoimain Virkapukuohjesääntö (V.P.O.) tunsikin myös koulutusmerkkejä, mutta ne oli tarkoitettu lähinnä kanta-aliupseereille, jotka olivat suorittaneet oman aselajinsa kapitulanttikoulun (Jalkaväen kapitulanttikoulu, Kenttä-

Panssarivaunun suojamiehen koulutushaaramerkki poistui käytöstä vuonna 1962 vaunumiehistön tehtävakohtaisten merkkien ohella.

tykistön kapitulanttikoulu, Ratsuväen kapitulanttikoulu jne.). Panssarijoukoilla ei ollut omaa koulutusmerkkiä eikä koulua.

Joukko-osaston komentajien päiväkäsityksensä nimeämät Aseseppäkoulun suorittaneet sekä lääkintä- ja eläinlääkintöalan varusmiehet (aikalastermin mukaan asevelvolliset) sekä asevelvolliset sotilassoittajat olivat oikeutettuja käyttämään alansa koulutusmerkkiä.

Panssarimiesten koulutushaaramerkit

Koulutushaaramerkkejä maa- ja ilmapuimissa oli enimmillään noin kuuksikymmentä, ja lisävariaatiota toivat edellä mainitut aselajivärit. Panssariaselajia koskevia merkkejä oli alun perin seitsemän. Ne tunnisti mustasta pohjaväristä mutta lisäksi ne olivat viisikulmaisia kun kaikki muut merkit olivat vaakunakulven muotoisia eli pohjastaan pyöreitä.

Panssarivaunun miehistölle oli neljä merkkiä: panssarivaunun johtaja, ajaja, ampuja sekä viestittäjä. Johtajan ja ajajan merkki oli muuten sama, mutta johtajan merkissä vaunun päällä oleva haarniskoitu nyrkki oli keltainen. Tämä merkki – panssarivaunun päällä haarniskakäden nyrkki – ilman keltaista väriä on nykyinen panssarivaunumiehen merkki. Eri tehtäviä varten ei ole enää erillistä merkkiä.

Kolme muuta panssariaselajiin liittyntä m/49-merkkiä olivat panssarivaunun suojamies, panssarivaunun asentaja sekä panssarintorjuntatykkimies/lähitorjuntamies. Viimeksi mainittua oli myös oranssinvärillä reunuksella, jolloin varusmiehen palvelupaikka oli Panssarikoulun panssarintorjuntalinja tai Erillinen Panssarintorjuntatykkikomppania.

Merkin m/49:n pohja oli musta ja reunus harmaa. Kaikkien muiden merkkien paitsi panssarivaunuasentajan merkin alaosassa oli kaksoisreunus.

Seuraavat panssarialan merkit otettiin käyttöön itsenäisyyspäivänä 1949; panssarivaunun johtaja: harmaan panssarivaunun päällä keltainen haarniskakäden nyrkki, panssa-

PANSSARIVAUNUN
AJAJA

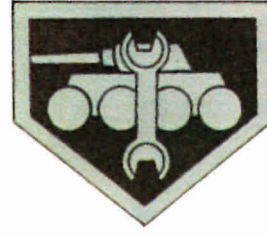
PANSSARIVAUNUN
VIESTITTAJA

PANSSARIVAUNUN
SUOJAMIES

PANSSARIVAUNUN
AMPUJA

PANSSARIVAUNUN
ASENTAJA

PST-MIES

Koulutushaaramerkeissä käytettiin vuosina 1949–1962 joukon omia aselajivärejä. Silloin panssarivaunujoukoissa palvelle ajoneuvonkuljettajan merkki oli mustapohjainen eikä sininen kuten autojoukoissa. Panssari-aiheisia koulutushaaramerkkejä oli alkujaan seitsemän.

rivaunun ajaja: harmaan panssarivaunun päällä valkoinen haarniskakäden nyrkki, panssarivaunun ampuja: harmaan panssarivaunun päällä maalitaulu, jonka keskipisteessä nuoli, panssarivaunun viestittäjä: harmaan panssarivaunun päällä ylöspäin iskevä valkoinen salama, panssarivaunun asentaja: harmaan panssarivaunun päällä valkoinen kiintoavain, panssarivaunun suojamies: harmaan panssarivaunun päällä valkoinen konepistooli, panssarintorjuntatykkimies / lähitorjuntamies: harmaan, pakenevan panssarivaunun tornissa osumaa kuvaava valkoinen iskemäkuvi (mer-

kin reunus oli joko harmaa tai oranssi). Omana varusmiesajanani vv. 1978–1979 jotkut perinnetietoiset panssarivaunumiehet värittivät keltaisella tussilla osia koulutushaaramerkistään. Johtajat värittivät haarniskanyrkin, ajajat värittivät pyörät, ampuja väritti tykinputken ja peukalon, lataajan värittäessä pelkän tykinputken.

Panssaridivisioonan muistoristi

Aika oli kypsä jatkosodan muistomitalille ja jatkosodan erilaisille muistoristeille vasta 1950-luvun loppupuolella. Kenraali Ernst Ruben Lagus antoi ensimmäiset Panssaridivisioonan muistoristit 10.3.1956. Muistoristiin oli oikeutettu jokainen Vahvennettuun 1. Jääkäriprikaatiin tai Panssaridivisioonan kuulunut sotilas, lotta, sairaanhoitaja tai sotilaskotisisar, joka ei ollut tahrannut sotilaskunniaansa. Merkin saamiseksi piti laatia kirjallinen hakemus, johon oli liitettävä kopio sotilaspassin tai muu selvitys palveluksesta edellä mainituissa yhtymissä.

Risti on musta Yrjönnesti, jonka ulkoreunat on kullattu ja jonka keskiössä on Panssaridivisioonan kolminuolitunnus siten, että nuolet osoittavat merkin kantajan vartalon keskikohtaan päin (edestäpäin katsojasta nähden vasempaan). Nauhan ulkoreunat ovat mustat ja keskikohta vihreä. Vihreän raidan molemmin puolin on kapea keltainen raita. Värit symboloivat jääkärien ja panssari miesten värejä.

Panssarijoukkojemme joukko-osastoristit

Panssarivaunupataljoonan joukko-osastoristi vahvistettiin käyttöön 18.4.1974 nimellä Panssariristi. Mus-

tan, kullanvärinen reunuksin varustetun Mantovanristin keskuskuviona on Panssarivaunupataljoonan tunnus eli haarniskoitujen käsivarsien ympäröimä rihlatun tykinputken suu (myöhemmin telapyörä). Ensimmäiset ristit jaettiin Panssarivaunupataljoonan 55-vuospäivänä 14.7.1974.

Tankkimiesristiksi merkki muuttui 17.5.1979 alkaen, kun Panssariprikaatiin tuli lisää panssarijoukkoihin viittaavia joukko-osastoristejä. Panssariristin johdannaisiksi voidaan tulkita seuraavat mustaan Mantovanristiin perustuvat joukko-osastoristit: Panssarikoulun risti, keskuskuviona kolminuolitunnus, ristin reunat kullanväriset, vahvistettu 15.5.1979. Panssariristi (Panssariprikaatin esikunnan risti), keskuskuviona kolminuolitunnus, ristin reunat hopean väriset, vahvistettu 30.5.1979. Panssarintuhoojan risti (Panssarintorjuntakomppanian risti), keskuskuviona kolminuolitunnus, ristin reunat pronssin väriset, vahvistettu 6.5.1981

Useilla muillakin Panssariprikaatiin kuuluneilla joukko-osastoilla ja -yksiköillä on ollut oma joukko-osastoristi. Organisaatiomuutosten kautta perinteisiin ja myös joukko-osastoristeihin liittyviä muutoksia on ollut useita. Viimeisin käsky Panssariprikaatin perinteistä on vuodelta 2015, jolloin tehtiin suuri puolustusvoimauudistus.

Ohessa on luettelo nykyisistä Panssariprikaatin joukoilla käytössä olevista perinneristeistä. Samalla käy ilmi, minkä joukkojen perinteitä nykyiset Panssariprikaatin joukkoyksiköt vaalivat. Ristin vahvistamispäivämäärä on merkitty sulkeisiin.

Panssariprikaatilla: Panssariristi (30.5.1979, Panssariprikaatin joukko-osastoristi)

Kenraali Ruben Lagus jakoi itse ensimmäiset Panssaridivisioonan muistoristit vuonna 1956. Muistoristin suunnitteli Laguksen joukkojen veteraani, kapteeni Urho Hälikkä.

Panssarijoukkoihin liittyviä joukko-osastoristejä. Tankkimiesristi otettiin käyttöön ensimmäisenä eli heinäkuussa 1974. Vasemmalta Tankkimiesristi, Panssariristi, Panssarikoulun risti, Panssarintuhoojan risti ja Panssarijääkäri-risti.

Hämeen panssaripataljoonalla: Tankkimiesristi (2.7.1974), Panssarijääkäri-risti (25.2.1976), Panssaripioneeriristi (4.8.1978)

Jääkäripatteristolla: Jääkäri-tykkimiesristi (10.6.1976), Panssariviestiristi (17.5.1979)

Panssarikoulu on nykyään osa Maasotakoulua eikä se kuulu enää Panssariprikaatin organisaatioon, vaikka se toimii samassa varuskunnassa kuin Panssariprikaati.

Baretti ja barettimerkki

Suomalaiset panssarijoukot tavoittelivat pitkään panssarijoukkojen kansainvälistä tunnusta, mustaa barettia. Ensimmäiset aloitteet tehtiin tietävästi jo sota-aikana. Ajatus panssarijoukkojen mustasta baretista oli jo tuolloin ilmeisen kansainvälinen.

Moni yhdistää mustan baretin ainakin Britannian ja Saksan toisen maailmansodan panssarijoukkoihin. Saksalainen baretti oli suuren kokonsa johdosta epäkäytännöllinen vaunupalveluksessa käytettyjen kuulokkeiden kanssa. Niinpä baretista luovuttiin lähes kokonaan vuoden 1941 alkuun mennessä. Toisen maailmansodan

aikaan mustia baretteja käyttivät edellä mainittujen lisäksi ainakin Belgian, Bulgarian, Italian, Ranskan ja Puolan panssarijoukot.

Saksan panssarijoukoilla oli vauvahaalarin kauluslaatatassa pääkallo-tunnus, joka periytyi preussilaisilta husaareilta. Panssarijoukkojen pääkallomerkkiä ei pidä sekoittaa SS:n pääkallo-tunnukseen. Helppona tunto-merkkinä on, että SS:n pääkallomerkkissä on alaleuka, mutta panssari-
miesten ei. Pääkallo-tunnusta suomalaisille panssarijoukoille esitti tuloksetta Hyökkäysvaunurykmentin ensimmäinen komentaja, everstiluutnantti Harry Alftan jo rykmentin alkuaikoina. Merkki toteutui hieman muuttuneessa muodossa jatkosodan alkuvaiheessa kunnes Laguksen nuolina tunnettu kolminuolitunnus syrjäytti muut merkit vuonna 1943.

Kiltapähineestä sotilaspukineeksi

Panssarikilta valitsi kiltapähineeksi mustan baretin vuonna 1980. Barettimerkkinä oli vihreä-keltainen Laguksen joukkojen kolminuolitunnus. Kahden vuoden kuluttua eli 23.12.1982 Panssariprikaatin panssaritaisteli-
joille myönnettiin oikeus käyttää mustaa barettia. Panssarijoukkojen barettien juhlallinen käyttöönottotilaisuus järjestettiin Parolannummen lippukentällä 1.6.1983 kello 14.00 alkaen. Uudet baretit olivat ensi kertaa edustus-käytössä jo kolme päivää myöhemmin valtakunnallisessa lippujuhlapäivän paraatissa Upinniemi-
ssä, johon Panssariprikaatin paraatiosasto osallistui.

Panssariprikaatin varusmies saattoi ansaita baretin läpäisemällä kolmiportaisen suoritus- ja näyttökokeen (taistelijan tutkinto, panssarijääkärikoulutuksen koe, koulutushaaramerkin ansaintavaatimuksista suoriutuminen). Mustien barettien käyttö laajeni vaiheittain koskemaan koko prikaatia, ja vuonna 1988 sen käyttöön olivat oikeutettuja ansaintavaatimukset läpäisseet Panssariprikaatin varusmiehet sekä prikaatissa palveleva kantahenkilökunta. Nykyään baretin saa jo alokasaikana ensimmäiselle

viikonloppuvapaalle lähdettyäessä, eli varsinaisista ansaintakriteereistä on luovuttu.

Barettimerkki

Aluksi barettimerkkinä oli tavallinen kokardi – joko leijonakokardi tai sini-valkoinen – kunnes 5.7.1988 barettimerkiksi hyväksyttiin nykyisin käytössä oleva haarniskakypärä. Barettimerkkiä kaipasi heti baretin käyttö-oikeuden tultua hyväksytyksi Panssarikillan silloinen varapuheenjohtaja, everstiluutnantti Tauno Yläne Panssari-lehden numerossa 1/1983. Erilaisia ehdotuksia barettimerkiksi Panssari-lehden sivuilla ajoittain vilahtelikin ennen virallisen merkin hyväksymistä.

Panssarijoukot olivat Puolustusvoimien kolmas baretin saaja. Ensimmäinen oli Laskuvarjojääkärikoulu, jossa viinipunainen baretti otettiin käyttöön vuonna 1962. Barettimerkki tuli laskuvarjomiehille vasta vuonna 1973, aluksi hekin käyttivät kokardeja. Toinen saaja oli Rannikkojääkärikoulu, joka otti vihreät baretit sekä barettimerkin käyttöön vuonna 1980. Nykyisin Puo-

Panssarivaunujoukoille myönnettiin kolmantena oma baretti.

**Tankkimiehet esiintyivät Puolustusvoimien lippujuhlan päivän paraatissa Upinniemi-
ssä vuonna 1983 vastikään käyttöön otettu baretti päässä.**

Aluksi barettimerkkinä käytettiin kokardia. Haarniskakypärä otettiin käyttöön heinäkuussa 1988.

lustusvoimissa on yhdeksän eri barettia. Näiden ohella Rajavartiolaikokses-
sa on käytössä ruskea erikoisrajajää-
kärjen baretti, ja YK-joukot käyttävät
vaaleansinistä barettia.

Panssaritaitomerkkiä suunniteltiin

Everstiluutnantti Yläne viittasi las-
kuvarjojoukkoihin edellä mainitussa
Panssari-lehden kirjoituksessa tuo-
den esiin barettimerkin lisäksi tarpeen
myös samantyyppiselle taitomerkillä,
jollainen laskuvarjojääkäreiden hyp-
pymerkki on. Merkkiluokka kohoaisi
osoitettujen panssaritaistelijan taito-
jen mukaisesti.

Yläne mahdollisesti herätteli hen-
kiin sotilasmestari K. Kulmalan Pans-
sari-lehden numerossa 3/1972 ollutta
ajatusta, joka lieene ollut jollakin tavoin
vireillä tai ainakin keskusteluissa tois-
tuvasti. Yläne ei suoraan mainitse
merkkiä nimeltä, mutta ilmeisesti kyse
on ns. Träffin merkistä, jota sotilas-
mestari Kulmala tekstissään käsitteli.

**Suunnittelukilpailun tuloksena vuonna 1970 syntyneitä niin sa-
nottua Träffin merkkiä kaavailtiin
sekä panssaritaitomeriksi että
barettimerkiksi.**

Panssarivaunupataljoonassa julis-
tettiin vuonna 1970 suurta kiinnostus-
ta herättänyt suunnittelukilpailu pans-
sarimiesmerkistä. Voittajaksi seulo-
tui hämeenlinnalaisen panssarimies
Träffin ehdotus. Merkin keskellä on
Panssarivaunupataljoonan lipusta
tuttu haarniskakypärä, jonka takaa
molemmin puolin näkyy T-55 -panssa-
rivaunun etuosa tykinputkineen. Vau-
nujen takaa nousee savu- tai pölypilvi
muodostaen merkille taustaa.

Ehdotus oli ilmeisesti edellä aikaan-
sa sikäli, että välitöntä käyttöä viralli-
sen hyväksynnän kautta merkille ei
joko haettu tai sitä ei onnistuttu saa-
maan.

Visuaalisesti hieno Träffin merkki jäi
kuitenkin elämään. Omana palvelusai-
kanani vv. 1978–1979 sotilaskodissa
myytiin siitä valmistettuja tarroja, joita
monet varusmiehet – allekirjoittanut
mukaan lukien – kiinnittivät autonsa
takaikkunaan. Silloin muistan merkistä
puhutan barettimerkin luonnoksena.
Kunhan nyt ensin olisi se baretti saatu!

Vastaavan tyyppinen taistelijan
merkki oli käytössä Porin prikaatissa
ilmeisesti vuosina 1988–1998. Kuva-
aiheena oli suomalainen rynnäköki-
vääri. Merkin sai taistelijan tutkinnon
hyväksytysti suorittanut varusmies.
Merkistä ehti olla sen lyhyen käyttö-
historian aikana käytössä peräti kolme
eri versiota.

**Kuvassa näkyvä taistelijan merkki
oli käytössä Porin prikaatissa ilmei-
sesti vuosina 1988–1998. Vastaa-
vanlaista merkkiä kaavailtiin myös
panssarijoukoille.**

Lisätiedot ja täsmennykset tässä
artikkelissa oleviin tietoihin ovat erit-
täin tervetulleita, samoin kauluslaatat
ja muu merkistö, jos sitä joutilaana
piirongin laatikoissa on. Kirjoittajan
yhteystiedot löytyvät lehden lopusta
Panssarikillan hallituksen jäsenten
joukosta.

Lähteitä:

1. Aarniaho Pekka: Kaluunat ja rähinärem-
mit – Itsenäisen Suomen virkapuvut ja
arvomerkkit 1918–1945, (1996)
2. Hovilainen Pentti: Tankkirykmentistä
Panssaripataljoonaan 1919–1949, (1949)
3. Kantakoski Pekka: Suomalaiset panssa-
rivaunujoukot 1919–1969, (1969)
4. Laurila Kari K.: Sotilasheraldikka – Liput,
merkit ja tunnukset, (2003)
5. Leino Petteri: Asepuku m/36 vuosina
1936–1945, (1998)
6. Palokangas Marko: Itsenäisen Suomen
sotilasarvot ja -arvomerkkit, (2000)
7. Palokangas Marko: Puolustusvoimat,
joukko-osastoperinteet, (2008)
8. Palokangas Marko: Puolustusvoimat,
entiset joukko-osastot 1945–2005, (2013)
9. Thomenius Pauli: Iske ja murra – Pans-
sarikilta 50 vuotta, (2001)
10. Thomenius Pauli (toim.): Perinteitä –
yhteistyötä – iskuvoimaa – Elämää Pans-
sariprikaatissa 1945–2007, (2007)
11. Lisäksi artikkelit Panssari-lehdissä, PV:n
ohjesäännöt ja muut dokumentit, henki-
löiden haastattelut ja tiedonannot.

Laadukkaat vaihtoautot Parolasta!

Mierolantie 8, 13720 PAROLA
Pasi Elomaa puh. 0400 950 699
Markus Elomaa puh. 050 411 2153

**Paul's Special -palvelu kattaa laajasti kaiken
printtituotannon parissa. Kokonaisten kampanjoiden
sisältö ja ulkoasujen toteuttaminen
"avaimet käteen" -periaatteella.**

- käyntikortit
- suurkuvatulosteet
- flyerit
- tarrat
- canvastaulut
- ilmoitusvalmistus
- valokuvaus
- banderollit
- asiakaslehdet
- vihkoset
- kanta-asiakaskortit
- jäsenkortit
- laminoinnit
- valokuvat
- roll upit
- sekä

**Nyt myös
tekstiliipainatukset
ja brodeeraukset!**

Akaa - Lempäälä - Urjala - Valkeakoski - Vesilahti
**Virtaa AJASSA ilmoitus-
myynti**

Paul's Special

Pauli Impola
pauli.impola@paulsspecial.fi
050 541 1319
Vanamotie 1, 37550 Lempäälä